

Núria Mollà

Espais d'educació social a l'escola

Resum Des de les opcions concretes d'un col·lectiu d'escoles (escoles salesianes) i des de la seva pròpia experiència, podem aportar una reflexió sobre quins espais d'educació social s'obren a l'interior de la mateixa escola i com l'educador social també pot esdevenir un perfil professional complementari als altres professionals, majoritàriament docents, que conformen l'equip educatiu d'un centre escolar.

Paraules clau

Acció tutorial, Aprenentatge, Desenvolupament integral, Escola, Espais d'educació, Formació, Temps lliure, Treball comunitari

Espacios de educación social en la escuela

Desde las opciones concretas de un colectivo de escuelas (escuelas salesianas) y desde su propia experiencia, podemos aportar una reflexión sobre qué espacios de educación social se abren en el interior de la propia escuela y cómo el educador social también puede llegar a ser un perfil profesional complementario a los demás profesionales, mayoritariamente docentes, que conforman el equipo educativo de un centro escolar.

Palabras clave

Acción tutorial, Aprendizaje, Desarrollo integral, Escuela, Espacios de educación, Formación, Tiempo libre, Trabajo comunitario

Social education spaces within schools

From the specific options of a group of schools (the Salesian schools) and from their actual experience, we contribute a reflection on the spaces for social education to be found within the school itself. We further reflect on how the social educator can also take on a professional profile complementary to the other, mostly teaching, professions that make up a school's educational team.

Key words

Tutorial action, Learning, Integral development, School, Educational spaces, Training, Free time, Community work

---

Autora: Núria Mollà

Article: Espais d'educació social a l'escola

Referència: Educació Social, núm. 32 pp.

Adreça professional: nmolla@salesianssv.org

▲ Introducció

Des de les opcions concretes d'un col·lectiu d'escoles (escoles salesianes) i des de la seva pròpia experiència, podem aportar una reflexió sobre quins espais d'educació social s'obren a l'interior de la mateixa escola i com l'educador social també pot esdevenir un perfil professional complementari als altres professionals, majoritàriament docents, que conformen l'equip educatiu d'un centre escolar.

Educar a l'escola

La pedagogia salesiana té com a opció preferent el desenvolupament integral de la persona en totes les seves dimensions i potencialitats per tal que esdevingui autònoma i capaç de construir el seu projecte de vida. Aquesta finalitat queda recollida en el projecte educatiu i, alhora, implica entendre l'educació des d'una perspectiva formativa i social, més enllà d'una funció estrictament instructiva.

Entenem l'educació de la persona com l'adquisició de principis morals i valors que el doten de capacitats per a conèixer i viure en la societat; d'altra banda entenem la instrucció com l'adquisició de coneixements i habilitats que permeten a l'individu una inserció laboral, restringida, a la societat.

La nostra tradició es caracteritza per una preferència pels joves en situació de risc social o de marginació, per una aposta per les intervencions preventives i per una voluntat per a liderar projectes oberts a l'entorn i amb unes relacions interpersonals properes que ens permetin ser referents. En els inicis, les cases d'oficis eren l'eina principal per a inserir i lluitar contra l'exclusió social; actualment, es vetlla perquè les nostres escoles es presentin i s'organitzin des de la globalitat del que significa educar, com un projecte formatiu flexible que situa l'alumne en el centre.

L'escola tradicionalment definida com un espai educatiu formal ha de cercar espais de relació no formals amb els seus alumnes

Aquest plantejament implica acceptar el repte d'organitzar les escoles per tal que s'hi reuneixin les condicions idònies i necessàries per afavorir el procés de maduració i creixement de tots els alumnes. Si partim de la premissa que tots els alumnes tenen dret a una educació que els permeti desenvolupar-se des de la dependència afectiva fins a la independència, cal que les situacions d'ensenyament/aprenentatge que l'escola dissenyi vagin encaminades a assolir aquesta finalitat.

Així doncs, l'escola tradicionalment definida com un espai educatiu formal ha de cercar espais de relació no formals amb els seus alumnes, perquè aquests madurin tant en els aspectes acadèmics/professionals com en els aspectes personals/socials; només així, treballant des d'aquest enfocament, aparentment contradictori, es trobaran noves formes de relació amb els educands que ens permetin concretar aquest repte.

Acabada la contextualització, estem en condicions de poder exposar els eixos sobre els quals es fonamenta el projecte educatiu de les escoles salesianes:

- El desenvolupament integral de la persona en un sentit ampli, en totes les dimensions de la personalitat: psicomotriu, afectiva, sociomoral, intel·lectual i transcendent. Això implica treballar en el temps escolar i en el temps lliure dels nostres alumnes.
- L'atenció a la diversitat dels alumnes, per tal que tots tinguin al seu abast l'oportunitat de rebre l'ajuda necessària per a elaborar un procés personal que els permeti la incorporació a la societat. Això implica considerar l'alumne com a persona única i individual, portant-nos a flexibilitzar i personalitzar les situacions d'ensenyament/aprenentatge perquè l'alumne visqui i aprengui en la quotidianitat de la vida escolar les actituds, les normes, els valors, la cultura i el sistema de funcionament de la societat on viu i ha de viure.
- La inserció professional com a eina més eficaç per a la inserció social, incorporant aquest eix en el currículum de l'escolaritat obligatòria i oferint una formació professional continuada i de qualitat, tant en l'àmbit reglat com en el no reglat. Això implica programar l'acció educativa al llarg del cicle vital: infants, adolescents, joves i adults.
- L'educació oberta a l'entorn, en interrelació contínua amb les famílies, amb els serveis educatius i socials municipals, amb el món empresarial... per tal de conèixer la realitat immediata i ajustar l'acció educativa escolar. Això implica un compromís amb la realitat i les necessitats de l'entorn, treballant en xarxa dins i fora de l'escola, en coordinació amb els agents educatius i socials que operen en el territori.

Aquest plantejament comporta entendre l'educació més enllà dels espais i àmbits estrictament escolars i/o acadèmics, i, alhora, implica veure el professor com a un educador que, més enllà dels continguts de la seva àrea, es relaciona amb l'educand per a concretar el compromís institucional.

La personalització dels processos d'ensenyament/aprenentatge, a partir de la detecció de les necessitats educatives específiques de cada alumne, permet a l'educador establir una relació educativa estratègica amb l'educand, que afavoreix el seu creixement i l'adquisició d'estratègies de relació interpersonal que l'ajuden a desenvolupar una presa de decisions saludables per a la seva incorporació a la societat.

Arribats a aquest punt, ens centrarem en algunes de les moltes respostes creatives i innovadores que des de moltes escoles, tant a escala institucional com a escala personal d'alguns docents, s'han generat per trobar espais d'educació social dins l'escola.

Implica veure el professor com a un educador que, més enllà dels continguts de la seva àrea, es relaciona amb l'educand per a concretar el compromís institucional

Dins el context
escolar, li cal que
els seus
professors i
professores
vagin més enllà
de donar una
classe

Creiem fermament que per aconseguir que un noi o una noia es relacioni, en un futur, de manera satisfactòria amb la societat, li cal haver viscut unes relacions socials enriquidores per al seu creixement humà. Per tant, dins el context escolar, li cal que els seus professors i professores vagin més enllà de donar una classe. Llavors l'escola i els seus educadors es converteixen en agents educatius amb sentit per als seus alumnes i la mateixa professió docent es dota d'un nou significat.

Espais d'educació social en el marc escolar

L'anàlisi de l'entorn social on són inserides algunes escoles, han portat al seu equip educatiu a traspassar els límits pròpiament escolars i a inventar espais d'educació social per als seus alumnes, com a resposta a les complexes necessitats detectades.

Així, els alumnes sols, sense entorns familiars propers que els acompanyin en el seu desenvolupament, els alumnes amb fracàs escolar i obligats a anar a l'escola fins als 16 anys, els alumnes amb carències afectives i amb moltes dificultats per aprendre les actituds, els valors i les normes necessàries per a viure de manera saludable ens interpel·len i ens demanen respostes.

A continuació, us oferim alguns espais d'educació social que des de les escoles salesianes hem anat pensant per anar concretant el nostre ideari. Som conscients que aquest camí el fem amb moltes altres Institucions amb les quals compartim les mateixes inquietuds i la mateixa utopia: la de liderar projectes educatius que transformin la societat.

L'acció tutorial: programes de desenvolupament individual

Un projecte educatiu compromès amb l'alumne, implica educadors compromesos amb els alumnes. Per tant les relacions informals i quotidianes es valoren com a eina d'intervenció psicopedagògica indispensable i esdevenen intencionades i programades.

L'acció tutorial amb els alumnes és la relació orientadora que s'estableix entre el tutor i l'alumne. S'entén com l'acompanyament en els processos individuals amb la finalitat d'incidir significativament en el desenvolupament de totes les capacitats i potencialitats dels alumnes a escala individual.

La relació tutorial entesa com una relació d'ajuda, on no s'aconsella, ni s'imposa, ni es corregeix, ni s'interroga, ni es controla, ni es projecten les aspiracions i inquietuds de l'educador, sinó que s'escolta profundament amb afecte i respecte per allò que l'alumne viu, sent i pensa, per a facilitar-li uns vincles i unes experiències que li permetin créixer de manera autònoma i responsable.

Cal partir d'un coneixement ajustat de la realitat personal de cada noi o noia, per tal de poder seleccionar els continguts a programar i les estratègies tutorialis més adequades, concretant, així, un programa de desenvolupament individualitzat.

L'observació i la detecció d'aspectes que condicionen la realitat psico-sòcio-educativa de l'alumne engloben dos grups de variables:

- Les pròpiament escolars com l'estil d'aprenentatge, el ritme de treball, les capacitats cognitives, el nivell de competència curricular, la motivació per als aprenentatges...
- Les variables psicològiques i socials que, a mesura que l'alumne va creixent, van agafant més influència, com l'estat emocional, la situació familiar, les relacions interpersonals amb els iguals tant a dins com a fora de l'escola, els riscos en l'entorn social...

Així, un alumne que ve a l'escola *fumat*, el seu fracàs escolar s'explicarà no tant per les dificultats observades dins l'aula a l'hora de resoldre les tasques escolars, sinó per la influència d'un entorn sociofamiliar de risc que el desestabilitza i el descentra. Podria ser que per aquest alumne, l'escola sigui l'únic entorn normalitzat on pot aprendre pautes saludables per a la seva vida. Per tant, a banda de necessitar unes mesures d'adaptació curricular, necessitarà, de manera prioritària, unes estratègies tutorialis personalitzades on es programin continguts com els hàbits de salut, la gestió del temps lliure, les relacions amb el seu entorn familiar i social...

Aquest compromís per atendre tots els alumnes porta l'escola a perllongar la seva acció educativa més enllà dels horaris i de les activitats escolars, porta l'escola a treballar en la zona, en coordinació amb els recursos de la zona, omplint un buit que l'entorn familiar de l'alumne no pot cobrir i que per a les jornades laborals dels educadors socials municipals no queden coberts.

Si la institució escolar i els seus educadors surten de l'escola: es belluguen, coneixen i interaccionen amb el seu entorn immediat, tenen més eines per afrontar l'absentisme i per prevenir conductes de risc en els seus alumnes.

Educació en el temps lliure tant en les franges escolars com en les extraescolars

Els alumnes es relacionen amb els iguals mostrant un estil personal de relació, assumeixen un rol dins dels diferents subgrups, demostren tenir interioritzades unes normes o bé les rebutgen, s'aïllen dels altres o bé participen en les activitats col·lectives, cooperen o bé competeixen, gestionen situacions conflictives de manera satisfactòria o no...

Els alumnes disposen de temps sense organitzar dins l'espai escolar. Quan arriben abans d'hora a l'escola, durant l'esbarjo del matí, després de dinar i fins i tot a la tarda, quan s'han acabat les classes i encara no hi ha ningú a casa seva.

Així doncs, els itineraris d'anada i tornada de l'escola dels nois i noies són motiu de preocupació per a les famílies i per a la societat en general. A vegades, al voltant de l'edifici escolar es detecten situacions conflictives: baralles, agressions, assetjaments, intimidacions... on els protagonistes són alumnes del centre. Incidents, que periòdicament, els mitjans de comunicació s'encarreguen de preguntar-se de qui és la responsabilitat. Aquesta necessitat ha portat algunes escoles a contractar empreses de seguretat com a mesures dissuasives, una solució que desplaça el conflicte a altres emplaçaments i tranquil·litza poc les consciències.

Aquestes constatacions ens porten a afirmar que tant els patis de les escoles com els carrers del barri o poble on són ubicades, esdevenen laboratoris per a experimentar les relacions socials. Aprofitar aquest espai temporal i físic és una bona oportunitat per a educar la convivència i la socialització.

L'opció per a generar contextos educatius, dins i fora de les parets escolars, que eduquin més enllà de les hores de classe, és un repte per a l'escola i per a la societat.

La programació d'activitats educatives no formals com els esports, el teatre, la música, les sortides en entorns naturals o culturals, colònies, convivències... són eines molt eficaces per a enriquir el creixement humà i que sovint configuren la programació d'activitats extraescolars ofertes per l'escola tant en horari lectiu com en el no lectiu.

El repte més gran és convertir el carrer en un espai més educatiu

L'acollida als alumnes mentre esperen l'inici de les classes i la presència educativa en els temps d'esbarjo ajuden l'adquisició de les normes i l'aprenentatge del funcionament social, encara que el repte més gran és convertir el carrer en un espai més educatiu.

Adaptacions curriculars individuals i grupals dels aspectes actitudinals

L'orientació dels alumnes amb necessitats educatives específiques és un repte per a l'escola, però si a aquest alumne se li han detectat unes necessitats educatives per la influència de la variable personal i/o social, aquest repte esdevé més complex, ja que implica programar una adaptació curricular dels continguts actitudinals, a més de l'adaptació dels continguts conceptuals i procedimentals.

Entenem per adaptació dels continguts actitudinals, el consens de l'equip docent per a pactar les actituds, els valors i les normes que es treballaran amb els alumnes, per ajudar-los a regular la seva conducta i a desenvolupar-se de manera favorable en les seves relacions socials.

A mesura que els alumnes es van fent grans i, sobretot, en l'etapa de l'ESO, les dificultats en l'aprenentatge i la desestabilització emocional que suposa l'adolescència, més altres factors que s'hi afegeixen com problemàtiques sociofamiliars, la desmotivació pel fet escolar, l'absentisme... porten a moltes escoles, preocupades per l'educació preventiva, a repensar un conjunt de mesures encaminades a fer de la vida escolar d'aquests alumnes un itinerari personal i social profitós. Aquestes mesures es graduen en funció de les diferents situacions personals.

Un cop avaluat el nivell de competència curricular de l'alumne es decideixen les mesures d'atenció a la diversitat més adequades. A grans trets, existeixen tres nivells d'adaptació curricular:

- Adaptació curricular en les diferents àrees: selecció, per part del professor de l'àrea, d'aquells continguts conceptuals, procedimentals i actitudinals que treballarà amb l'alumne dins de l'aula.
- Grups de reforç de les àrees instrumentals: grups desdoblats en les àrees de llengua i matemàtiques, un cop seleccionats els continguts, es treballaran en una aula paral·lela i amb els professors de reforç. Aquesta modalitat permet major seguiment individual.
- Les unitats d'adaptació curricular: la selecció dels continguts sobre la base de les capacitats mínimes de l'etapa. Normalment es treballen interdisciplinàriament en tres eixos:
  - Tallers d'aprenentatge en les àrees instrumentals (llengua i matemàtiques)
  - Projectes interdisciplinaris tecnològics amb activitats pre-professionalitzadores (hort, granja, manteniment, electricitat, fusteria, cuina...) es treballen les capacitats mínimes de l'etapa.
  - Programes específics tutorialis per ajudar a desenvolupar la competència social, les habilitats socials, hàbits de salut i l'orientació laboral. A partir de dinàmiques de grup, assemblees i seguiment tutorial personalitzat.

Aquesta adaptació es reserva per als alumnes de 2n cicle de l'ESO (14-16 anys), especialment per aquells nois/noies que a les seves dificultats d'aprenentatge se li afegeixen altres variables psicosocials (risc d'absentisme, risc en l'entorn social...), per a prevenir el seu fracàs escolar i afrontar la seva incorporació a la vida adulta.

Assumir aquest darrer nivell d'adaptació suposa per a l'escola acceptar un canvi en el perfil professional del docent, més proper a l'educació social que a l'ensenyament restringit de la seva àrea

Assumir aquest darrer nivell d'adaptació suposa per a l'escola acceptar un canvi en el perfil professional del docent, més proper a l'educació social que a l'ensenyament restringit de la seva àrea.

La formació professional de base: els programes de garantia social, la formació no reglada i la formació professional

Els programes de garantia social

Van adreçats a nois/noies de més de 16 anys i menys de 25, que han fracassat en l'etapa de l'ESO i que presenten una situació d'inadaptació que afecta el desenvolupament de la seva personalitat. Són programes aprovats pel Departament d'Ensenyament i subvencionats pel Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

El treball amb els alumnes s'organitza des de la globalitat i s'estructura en tres àmbits:

- La formació bàsica: llengua, matemàtiques, informàtica per tal d'adquirir les competències bàsiques de l'etapa de l'educació secundària obligatòria.
- La formació professionalitzadora: tallers d'iniciació professional i pràctiques en empresa, relacionats amb l'especialitat del programa que es cursa.
- L'orientació professional: tècniques de recerca de feina, seguretat i higiene, tutoria amb la finalitat de proporcionar a l'alumne els elements que li permetin familiaritzar-se i relacionar-se amb l'entorn laboral.

Els principis pedagògics i metodològics per intervenir educativament amb els alumnes d'un programa de garantia social es fonamenten, bàsicament, en l'àrea de suport personal a l'alumne (possibilitar experiències positives i d'èxit personal, aprofitar la resolució de conflictes quotidians...) i en l'àrea de relació educador - educand (la comunicació interpersonal, estils comunicatius, el sistema normatiu clar i contenidor, el treball cooperatiu entre iguals...), prioritats que han portat als centres a buscar educadors amb perfils professionals de l'àmbit de l'educació social.

La formació no reglada

La formació professional no reglada permet oferir als alumnes un itinerari formatiu complementari o alternatiu als programes de garantia social, estan vinculats al Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya. Permeten una formació professional específica i de qualitat, molt pràctica, amb una acció tutorial i orientadora, actualment molt poc definida.

El perfil d'alumnes que acullen, sovint, són molt similars als dels programes de garantia social, per tant els principis pedagògics d'aquests es podrien extrapolar a la formació no reglada. Cal destacar que la inserció professional dels alumnes és un requisit per l'aprovació de nous cursos, també cal ser conscients que l'èxit en les insercions professionals depenen, principalment, d'aspectes personals més que de l'aprenentatge tècnic de la professió, aquesta reflexió ens ha de portar a reivindicar una acció tutorial de qualitat i compromesa en la formació no reglada i com a conseqüència un nou espai d'educació social.

La formació professional

Els cicles formatius de grau mig acullen els alumnes que han promocionat l'etapa de l'ESO, a la pràctica vol dir que hi poden haver alumnes que durant l'etapa de l'ESO han tingut adaptacions curriculars significatives, en qualsevol dels tres nivells que abans comentàvem. Per coherència, aquests alumnes, en funció de les necessitats detectades en la nova etapa, hauran de poder disposar de mesures d'adaptació similars a les de l'ESO, hauran de poder continuar aprenent en una institució flexible al servei del desenvolupament de la persona, d'un projecte educatiu que els ajudi en el procés de transició escola món laboral, un procés amb un clar contingut socialitzador.

Treball comunitari

Entenem l'escola en contínua dialèctica amb l'entorn, creiem que l'escola del segle XXI ha d'apostar pel treball local i comunitari per tal de buscar conjuntament la millora de l'educació i inserció sociolaboral dels joves.

El recolzament de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic de la zona, del Centre de Recursos Pedagògics (els dos depenen de la Generalitat de Catalunya), dels Serveis Socials Municipals, dels Serveis de Salut, de l'Àrea d'Educació Municipal, de la Policia Municipal i de les entitats privades de formació no reglada i d'educació no formal (Centres Oberts, Esplais...) és fonamental en l'acompanyament dels alumnes, atès que els aspectes familiars, socials i de temps lliure influeixen en la vida escolar del noi/noia, i a l'inrevés, cal apel·lar a la col·laboració interdisciplinària dels problemes educatius. Problemes com l'absentisme, el fracàs escolar, inserció laboral, les bandes... es poden estudiar conjuntament i planificar intervencions conjuntes.

La presència dels educadors socials a l'escola

Atès que l'escola no és l'espai habitual de treball dels educadors socials, han estat els altres professionals (docents, tutors, psicòlegs i pedagogs) que han anat assumint, en el seu rol professional, unes funcions i estratègies de treball més pròpies de l'educador social que del seu perfil professional inicial, interpel·lats per la realitat dels seus alumnes i per l'entorn social per tal de donar respostes a les necessitats detectades. Així, si haguéssim de respondre a la pregunta de què faria un educador social a l'escola, les respostes podrien ser:

- L'educador social podria desenvolupar de manera més exhaustiva els programes de desenvolupament individual dels alumnes en situació de risc sociofamiliar, més enllà dels límits espacials i temporals de l'escola. Tant en els àmbits de l'educació secundària obligatòria com en la postobligatòria (programes de garantia social, formació no reglada, formació professional).
- L'educador social podria passejar-se pels carrers del voltant de les escoles i interactuar amb els alumnes en els horaris previs i posteriors de les escoles, observar-los i col·laborar amb els agents educatius de la zona per a pensar intervencions educatives conjuntes.
- L'educador social podria coordinar les activitats de temps lliure organitzades per l'escola (les activitats extraescolars i les d'estiu) per a dotar-les de sentit. Cada vegada hi ha més demanda per part de les famílies per allargar les jornades escolars dels seus fills, per a fer-les compatibles amb les jornades laborals dels pares.
- L'educador social com a *docent* en les unitats d'adaptació curricular, programes de garantia social o de formació no reglada, atès que els objectius que es treballen són, prioritàriament, de l'esfera personal i social dels alumnes i pretenen una inserció d'aquests a la societat.

A les escoles, no hi ha, oficialment, educadors socials, però hom observa molts espais d'educació social i moltes tasques d'educador social

- L'educador social present en la transició de l'escola al món laboral, acompanya i tutoritza les pràctiques en empresa per tal d'afrontar educativament les primeres experiències laborals dels nois i noies. Igualment, en els departaments d'escola-empresa l'educador social podria col·laborar en la gestió de la borsa de treball, oferir una orientació a l'alumne i realitzar un seguiment de la inserció al món laboral.
- L'educador social en treball coordinat amb els serveis educatius i socials locals, per tal d'optimitzar els recursos utilitzats i d'assolir una veritable cooperació entre els diferents professionals.

A les escoles, no hi ha, oficialment, educadors socials, però hom observa molts espais d'educació social i moltes tasques d'educador social, que entre la realitat i la utopia, ajuden a construir projectes educatius significatius tant per a les persones com per a la societat.

Núria Mollà Trill. Psicòloga.
Responsable dels Serveis Psicopedagògics de les Escoles Salesianes